

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Jämförelsekonstruktioner i Svensk konstruktionsordbok – struktur, variation och funktion	
Forfatter:	Ulla Clausén	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 6, 2003, s. 75-86 Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, Tórshavn 21.-25. august 2001	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Jämförelsekonstruktioner i Svensk konstruktionsordbok

– struktur, variation och funktion

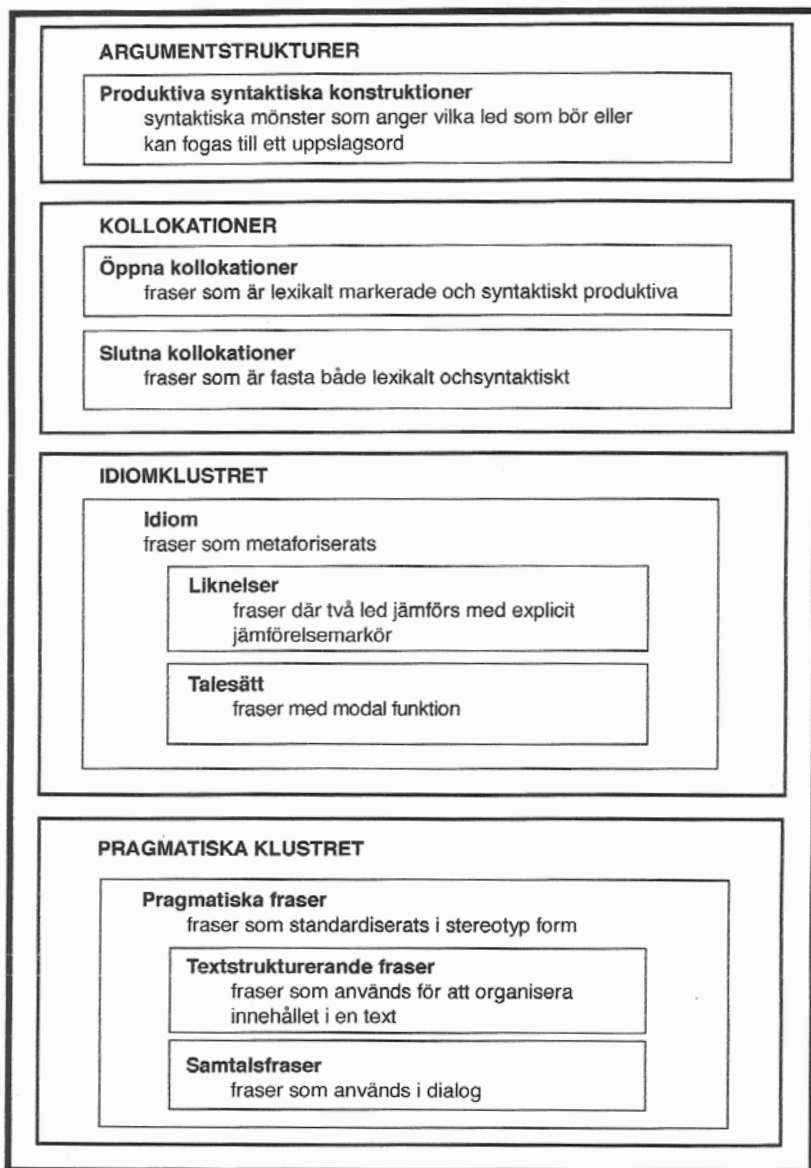
This paper deals with different types of comparative constructions, which I have found in the forthcoming dictionary *Svensk konstruktionsordbok*. A well known type is similes, such as something is as heavy as lead. Other types which I am going to introduce are concrete comparisons, comparative collocations, comparative proverbial phrases and comparative pragmatic phrases (Figure 1). I am going to analyse the structure and function of the different types of comparative constructions. The result is given in a model of analysis of comparative constructions in *Svensk konstruktionsordbok* (Figure 2).

1. Inledning

I min artikel kommer jag att behandla olika typer av jämförelsekonstruktioner i *Svensk konstruktionsordbok*, Svenska språknämndens kommande ordbok över konstruktioner och fraser i svenskan. Dessa jämförelsekonstruktioner representerar olika fraskategorier. Vilka fraskategorier konstruktionsordboken innehåller framgår av modellen över kategorisering av fraser som utarbetats för projektet (Figur 1). Modellen består av fyra huvudkategorier: **argumentstrukturer**, **kollokationer**, **idiomklustret** och **pragmatiska klustret**.

Jämförelsekonstruktioner är konstruktioner som uttrycker jämförelse. Sådana konstruktioner har jag funnit under alla kategorier i vår modell. Det förekommer olika typer av jämförelsekonstruktioner. En typ som jag redan tidigare tagit upp är **liknelser** (Clausén 2001), dvs. fraser av typen *ngt är tungt som bly* och *ngn sitter som spindeln i nätet*. Liknelserna ingår i idiomklustret, som en underkategori till **idiom** (Figur 1). Jag har emellertid behandlat liknelserna mycket översiktligt och i stort sett endast visat att dessa i likhet med övriga frastyper i idiomklustret är metaforiserade och att de har värderande funktion. Nu vill jag fullständiga min genomgång av idiomklustret genom att återigen ta mig an liknelserna i en fördjupad analys. Vid analysen av liknelserna har jag emellertid kommit fram till att det är viktigt att beakta också de andra typerna av jämförelsekonstruktioner för att kunna visa vad som är typiskt för dem och på vilket sätt liknelserna skiljer ut sig från dessa.

Syftet med min analys är sålunda att leta fram jämförelsekonstruktioner ur de olika kategorier som konstruktionsordboken omfattar, analysera deras struktur och ställa liknelserna mot dessa. Jag kommer också att diskutera hur pass väsentliga de olika jämförelsekonstruktionerna är i konstruktionsordboken. Vidare ska jag ta upp olika typer av variation hos liknelserna. Slutligen kommer jag att behandla jämförelsekonstruktionernas funktion. Resultatet sammanfattas i en modell för analys av jämförelsekonstruktioner i konstruktionsordboken (Figur 2).

Ulla Clausén & Erika Lyly, Svenska språknämnden 2001

Figur 1. Modell för kategorisering av fraser

2. Jämförelsekonstruktioner

I sin studie "Jämförelsekonstruktioner i svenskan och grammatikaliseringen av *jämfört med*" (Hammarberg 1995) analyserar Björn Hammarberg konstruktioner som uttrycker jämförelse i svenskan. Därvid lyfter han fram de enheter som jämförelsekonstruktionerna är uppbyggda av. Utgångspunkten för en jämförelse är **komparanden**, dvs. den enhet som jämförs med någonting annat. Den enhet som komparanden jämförs med benämner han **jämförelsestandard**. I jämförelsekonstruktionen *ngt är tungt som bly* med exemplet *väskan är tung som bly* är *väskan* komparand och *bly* standardjämförelse. En tredje enhet, **parametern**, anger vad jämförelsen avser. I exemplet ovan är det *tung*. Jämförelsen uttrycks genom en markör, som kallas **standardmarkör**. I exemplet ovan är *som* standardmarkör.

Björn Hammarbergs studie är begränsad till den typ av jämförelsekonstruktioner som jag kallar **konkreta jämförelser**, dvs. produktiva konstruktioner som faller under kategorin **argumentstrukturer** i vår analysmodell (Figur 1). Jag tänker gå vidare och analysera också andra typer av jämförelsekonstruktioner utifrån enheterna komparand, jämförelsestandard och parameter. Analysen avser först och främst strukturen hos jämförelsekonstruktionerna, men också variationsmöjligheterna hos liknelserna samt funktionerna hos liknelserna, de jämförande talesätten och de jämförande pragmatiska fraserna.

Jag räknar med fem typer av jämförelsekonstruktioner: **konkreta jämförelser**, **jämförande kollokationer**, **liknelser**, **jämförande talesätt** och **jämförande pragmatiska fraser**. Utmärkande för dessa jämförelsekonstruktioner är att de uttrycker jämförelse med en standardmarkör, som är *som* vid uttryck för likhet och *än* vid uttryck för olikhet. Vid analysen kommer jag att fästa stor vikt vid relationen mellan komparanden och jämförelsestandard. Denna relation är nämligen avgörande för klassificeringen av jämförelsekonstruktionerna.

Jag inleder analysen av jämförelsekonstruktionerna med att ta upp de konkreta jämförelserna och de jämförande kollokationerna. Dessa bildar en bakgrund till liknelserna, som intar en central position bland jämförelsekonstruktionerna. Mot liknelserna ställer jag sedan de jämförande talesätten och de jämförande pragmatiska fraserna.

2.1. Konkreta jämförelser

Konkreta jämförelser återfinns bland argumentstrukturerna, den kategori som innefattar produktiva syntaktiska konstruktioner (Figur 1).

2.1.1. Struktur

Som konkreta jämförelser räknar jag jämförelsekonstruktioner där komparanden, dvs. det som ska jämföras, och jämförelsestandard, dvs. det som man jämför med, är besläktade och finns inom samma domän (jfr Svanlund 2001: 13 f.). *Platina är dubbelt så tungt som bly* är en konkret jämförelse. Komparanden *platina* och jämförelsestandard *bly* finns inom samma domän och är jämförbara storheter. Detta exempel kan ställas mot det tidigare nämnda *väskan är tungt som bly*. Här tillhör komparanden och jämförelsestandard olika domäner. En sådan jämförelse kategoriserar jag som liknelse. Se vidare avsnitt 4.1 nedan.

I en konkret jämförelse ska man kunna låta de två elementen komparand och jämförelsestandard byta plats, utan att innebörden förändras (Ortony 1993: 349). Ex.: *Platina är dubbelt så tungt som bly – bly är hälften så tungt som platina*. Liknelsen *väskan är tungt som bly* går däremot inte att vända på.

Hos de konkreta jämförelserna är komparandens fack (slot) öppet. Komparanden är

ett substantiv eller pronomen, som anges med *ngn* eller *ngt* i konstruktionen *ngt är tungt som ngt*.

Ex.: *Platina är dubbelt så tungt som bly.*

Också jämförelsestandardens fack är öppet. Jämförelsestandardens fack är ett substantiv eller ett pronomen, som anges med *ngn*, *ngt* eller *ngra* i jämförelser som *ngn är lika gammal som ngn*, *ngn är yngre än ngn*, *ngn är yngst av ngra*.

Ex.: *Hans syster är lika gammal som jag* el. *mig*; *hon är yngre än jag* el. *mig*; *han är yngst av klasskamraterna*.

Parametern, dvs. den enhet som anger vad jämförelsen avser, är ofta ett adjektiv i positiv komparativ eller superlativ, som i konstruktionerna *ngn är lika vacker som ngn*, *ngn är vackrare än ngn* och *ngn är vackrast av ngra*.

Parametern kan också vara ett verb, t.ex. i konstruktionen *ngn går som ngn*.

Ex.: *Hon går som en mannekäng.*

Parametern kan också undertryckas, som i konstruktionen *ngn är som ngn*.

Ex.: *Hon är som sin mor*

3. Jämförande kollokationer

Jämförande kollokationer återfinns bland kollokationerna, i regel de öppna (Figur 1). De jämförande kollokationerna skiljer sig från de konkreta jämförelserna genom att jämförelsestandardens fack är fyllt.

3.1. Struktur

Som jämförande kollokationer räknar jag jämförelsekonstruktioner där komparanden och jämförelsestandardens fack finns inom samma domän, men där jämförelsestandardens fack är fyllt, i motsats till vad fallet är hos de konkreta jämförelserna.

Precis som fallet är hos de konkreta jämförelserna är komparandens fack öppet. Komparanden är ett substantiv eller pronomen som anges med *ngn* eller *ngt* i konstruktionen *ngt är vitt som en lilja*.

Ex.: *Näckrosor vita som liljor simmade på vattnet.*

Jämförelsestandardens fack är ett substantiv, som i konstruktionen *ngt är vitt som en lilja*.

Parametern är vanligen ett adjektiv eller verb, liksom hos de konkreta jämförelserna, t.ex. *ngt är vitt som en lilja*; *ngn gal som en tupp*.

4. Liknelser

Liknelser är en underkategori till idiomerna, som ingår i idiomklustret (Figur 1). Till skillnad mot vad fallet är hos de konkreta jämförelserna och de jämförande kollokationerna tillhör komparanden och jämförelsestandardens olika domäner. Man kan alltså inte låta komparanden och jämförelsestandardens byta plats. Liknelsen *jungfrun är vit som en lilja* går inte att vända till **liljan är vit som en jungfru* (jfr Ortony 1993: 349). Detta skiljer liknelserna från de konkreta jämförelserna och de jämförande kollokationerna.

4.1. Struktur

Som liknelser räknar jag jämförelsekonstruktioner där komparanden och jämförelsestandardens tillhör olika domäner och där komparandens fack är öppet, medan jämförelsestandardens fack är fyllt.

Precis som fallet är hos de konkreta jämförelserna och de jämförande kollokationerna är komparandens fack alltså öppet. Komparanden är ett substantiv eller ett pronomen, som anges med *ngn* eller *ngt* i konstruktionen: *ngt är tungt som bly*.

Ex.: *Väskan är tung som bly*.

Detta exempel bör jämföras med det ovan nämnda *platina är dubbelt så tungt som bly* (avsnitt 2.1.1.), där komparanden *platina* och jämförelsestandardens *bly* tillhör samma domän, vilket innebär att exemplet kategoriseras som en konkret, icke metaforiserad jämförelse. Jag menar att exemplet *väskan är tung som bly* är metaforiskt, dvs. en liknelse, även om väskan är ett konkret substantiv. Innebörden är att 'väskan är oerhört tung'. Man kan jämföra med adjektivet *blytung*

Komparanden kan eventuellt vara en person: *ngn är tung som bly*.

Ex.: *När hon vaknade på morgonen var hon (= kände hon sig) tung som bly*.

Än mer abstrakt blir innebörden om en konkret komparand ersätts av en abstrakt sådan.

Ex.: *Stämningen var tung som bly*.

Liknelsen *ngt är vitt som en lilja* bör jämföras med motsvarande konkreta kollokation. Hos den jämförande kollokationen tillhör komparanden och jämförelsestandardens samma domän, men olika domäner hos liknelsen.

Ex.: *Hennes hy var genomskinlig och vit som en lilja*.

Hos liknelserna kan komparanden också vara en kvinna: *ngn är vit som en lilja* med innebörden att 'ngn är ren och oskuldsfull'.

Ex.: *Den unga jungfrun var oskyldig och ren, vit som en lilja*.

Bytet av komparand från blomma till person innebär sålunda en överföring av betydelsen, en metaforisering.

Hos liknelserna är jämförelsestandardens fack fyllt, liksom hos de jämförande kollokationerna, men i motsats till vad fallet är hos de konkreta jämförelserna. I regel är jämförelsestandardens ett substantiv: *ngt är tungt som bly*.

I en annan inte lika vanlig typ av liknelse är jämförelsestandardens ett particip: *ngn står som förstenad*.

Ex.: *Hon hade aldrig sett en så märklig figur, hon stod som förstenad, kunde liksom inte säga något*.

Parametern är ofta ett adjektiv: *ngt är tungt som bly*.

Parametern kan också vara undertryckt, men framgå av sammanhanget, t.ex. genom en kompletterande förklaring, som i liknelsen *ngn är som en ros*.

Ex.: *Min älskling du är som en ros, en nyutsprungnen skär*.

Parametern kan också vara ett verb, som i liknelsen *ngn sitter som spindeln i nätet*, med innebörden att 'någon har all kontroll över något'.

Ex.: *Om man nu hypotetiskt tänker sig en konspiration – till vem vänder man sig för att få ett statsministerbord utfört? Till en knark- och vapenhandlare som sitter som spindeln i nätet i Stockholms undre värld?*

Parametern kan också vara en hel mening, som i liknelsen livet är som en påse.

Ex.: *Livet är som en påse. Det är tomt och innehållslöst om man inte fyller det med något.*

4.2. Variation

Visserligen är jämförelsestandardens fack fyllt, men det betyder inte att jämförelsestandardens alltid är densamma. Den varierar ofta. I liknelsen *ngn är pigg som en mört* kan sålunda jämförelsestandardens *mört* bytas ut mot *ekorre*. Innebörden är i bägge fallen att ngn är väldigt pigg. Och i liknelsen *ngn äter som en häst* kan *häst* bytas ut mot *varg*. Då blir innebörden att 'ngn äter mycket och glupskt'. Om man byter till jämförelsestandardens *gris*, blir däremot innebörden en annan: 'ngn äter slafsigt'.

Hos liknelserna är det inte bara jämförelsestandardens som kan varieras utan också parametern, som i *ngn är kvick/pigg/vig som en ekorre* och *ngn arbetar/jobbar/kämpar/sliter som ett djur*. Här ligger parametrarna ganska nära varandra. Men byte till parameter som tillhör ett annat semantiskt fält ger liknelsen en ny innebörd. Vi har t.ex. liknelsen *ngn är smutsig/skitig som en gris* men också *envis som en gris*. Och vi får helt nya innebörder om verbet i *ngn svär som en borstbindare* byts ut mot *ljuger, röker* eller *svär*.

4.3. Funktion

Av min tidigare undersökning av fraserna i idiomklustret (Clausén 2001) har framgått att idiomerna med underkategorin liknelser har värderande funktion. Den fortsatta analysen av liknelserna har visat att de också har **intensifierande funktion**, som innebär en förstärkning av parametern.

Innebörden av liknelserna *ngn är tung som bly* och *ngn är vit som en lilja* är att 'någon är väldigt tung' och att 'ngn är mycket oskuldsfull'. Personbeskrivande liknelser där parametern är ett karakteriserande adjektiv är relativt vanliga, åtminstone i ordböckerna. Andra exempel på personbeskrivande liknelser av denna typ är:

ngn är fattig som en kyrkråtta
ngn är ful som stryk.
ngn är klok som en pudel
ngn är lugn som en filbunke
ngn är tyst som en mus
ngn är vacker som en dag.

Intensifierande funktion finns också hos liknelser där parametern är ett verb, t.ex. *ngn ljuger/super/svär/röker som en borstbindare*. Dessa liknelser har en intensifierande funktion med innebörden att 'ngn ljuger, super, svär eller röker omåttligt'.

Jag har observerat att den intensifierande funktionen finns hos liknelser där jämförelsestandardens, eller parametern, brukar varieras. I liknelsen *ngn är pigg som en mört/ekorre* är

det ju oväsentligt vilket djur som man jämför med, huvudsaken är att det uppfattas som väldigt piggt. Och i liknelser med *borstbindare* kan man ta till flera olika verb som anger en verksamhet som uppfattas som förkastlig. I intensifierande liknelser av denna typ är det parametern som fokuseras.

4.4. Byte av funktion

Standardmarkören är den enhet som skiljer en liknelse från ett idiom. Det kan dock inträffa att en liknelse förlorar sin standardmarkör och glider över till kategorin idiom. Därvid slopas ofta liknelstens parameter, vilket medför att den intensifierande funktionen försvinner. Därigenom får idiomets en något annorlunda betydelse. Liknelsen *ngn är modig som ett lejon* med innebörden 'ngn är mycket modig' och idiomet *ngn är ett lejon* har inte riktigt samma innebörd. I idiomet framgår inte vilka av lejonets egenskaper som är aktuella. Det gör det emellertid i sammansättningar som *affärslejon*, *barlejon*, *börslejon*, *finanslejon*, *modelejon*, *party-lejon*, *premiärlejon*, *salongslejon*, *societetslejon*. I liknelsen *ngn är modig som ett lejon* undertrycks ibland parametern och liknelsen blir *ngn är som ett lejon*.

Hos liknelser där parametern är ett verb, t.ex. *ngn sitter som spindeln i nätet*, kan liknelsen avkortas och standardmarkören strykas. Frasen blir då till ett idiom.

Ex.: *Då väcktes tanken att starta något eget, där eleverna själva skulle vara spindeln i nätet.*

Nästa steg är att verbet stryks.

Ex.: *Det får inte bli så att smarta spindlar i nätet slinker undan tillsammans med åtskilliga langare och kurirer.*

I vår modell är alltså liknelser och idiom olika kategorier: liknelserna är en underkategori till idiomerna (Figur 1). Det finns dock forskare som hävdar att ett idiom är en implicit liknelse. Andra motsätter sig detta och påpekar att idiom och liknelser inte kan vara samma kategori eftersom det inte går att vända på en liknelse så att den blir till ett idiom (Ortony 1993: 344; se vidare Svanlund 2001:22). Liknelsen *Erik är som ett lejon* kan t.ex. inte vändas till ett idiom: **lejonet är Erik*.

5. Jämförande talesätt

Jämförande talesätt återfinns bland övriga talesätt, som är en underkategori till idiomerna (Figur 1). Precis som talesätten i allmänhet har de jämförande talesätten modal funktion. Se vidare avsnitt 5.2. De skiljer sig från liknelserna genom att komparandens och jämförelsestandardens fack är fyllda och också fasta.

5.1. Struktur

Som jämförande talesätt räknar jag fasta jämförelsekonstruktioner där både komparandens och jämförelsestandardens fack är fyllda. Komparanden är oftast ett bestämt substantiv: *blod är tjockare än vatten* med innebörden att 'släktskap är viktigare än andra relationer'.

Ex.: *Jag tror att det finns något från föräldrarna man känner igen hos varandra, någonting av sin far, någonting av sin mor, som gör att man verkligen känner att blod är tjockare än vatten.*

Komparanden kan också vara ett verb: *bättre fly än illa fäkta*.

Jämförelsestandarderna är ofta ett substantiv, som i *blod är tjockare än vatten*, och en ann är så

god som en ann. Den kan också vara ett verb som i *bättre fly än illa fäkta*, eller ett adverb som i *bättre sent än aldrig*. Jämförelsestandarderna varierar i regel inte.

Parametern är ett adjektiv, verb eller adverb, som i de jämförande talesätten

en ann är så god som en ann

bättre fly än illa fäkta

bättre sent än aldrig.

5.2. Funktion

Jag har tidigare framhållit att talesätten har modal funktion (Clausén 2001: 87 f.). Jag menar att denna funktion också finns hos de jämförande talesätten. Jämförelsen *blod är tjockare än vatten* har innebörden att *blod* bör vara tjockare än vatten, dvs. att släktskap måste komma före andra relationer, t.ex. vänskapsförbindelser.

5.3. Byte av funktion

Precis som talesätt i allmänhet kan de jämförande talesätten ofta övergå till pragmatiska fraser med kommenterande funktion (Clausén 2001: 84 f.). Det jämförande talesättet *blod är tjockare än vatten* kan t.ex. användas som avslutande kommentar till något som redan sagts:

Ex.: *Vad säger dina föräldrar om dina åsikter? – De tycker inte alls som jag, de är liberaler. Men jag har bra kontakt med dem. Blod är tjockare än vatten.*

6. Jämförande pragmatiska fraser

Jämförande pragmatiska fraser återfinns bland fraserna i **pragmatiska klustret** (Figur 1). I likhet med de jämförande talesätten är både komparanden och jämförelsestandarderna fasta. Till skillnad från liknelserna och talesätten bildar de jämförande pragmatiska fraserna hela block i texten.

6.1. Struktur

Som jämförande pragmatiska fraser räknar jag jämförelsekonstruktioner där en konkret situation är utgångspunkt för jämförelsen. De jämförande pragmatiska fraserna har en an-norlunda struktur än övriga jämförelsekonstruktioner vad gäller komparand och jämförelsestandard. För det första är komparandens fack fyllt, och komparanden är fast. Komparanden är ett substantiv eller pronomen, ofta det som syftar tillbaka på något tidigare nämnt: *det är som att bälla vatten på en gås*.

Ex.: *Jag har berättat det mesta för honom men det har varit som att bälla vatten på en gås.*

Innebörden är att 'det är omöjligt att tala någon till rätta'. Det spelar ingen roll vad man säger.

Det som skiljer ut de jämförande pragmatiska fraserna är också att jämförelsestandarderna i regel är en hel sats. Parametern är då undertryckt som i *det är som att bälla vatten på en gås*.

Parametern kan också vara ett adjektiv, som i *det är så tyst att man kan höra en knappnål falla till marken*.

6.2. Funktion

Den jämförande innebörden i de pragmatiska jämförelsekonstruktionerna undertrycks. I stället är det den kommenterande funktionen som betonas, dvs den funktion som utmärker alla fraserna i pragmatiska klustret. Till den kommenterande funktionen kommer den modala funktionen, som används för att uttrycka dels säkerhet, tvivel, vaghet och möjlighet, dels hotelser, varningar och förbud (Clausén 1999).

Jämförelsekonstruktioner där *det* är komparand är typiska pragmatiska fraser. Komparanden syftar på en aktuell situation som ofta upplevs besvärlig och som jämförs med en stereotyp, tänkt situation. Ett klassiskt exempel är *det är som att hålla vatten på en gås*, som används t.ex. när man försöker tala någon till rätta utan att det har någon effekt alls. Innebörden är att 'det är omöjligt att påverka någon'.

Den här konstruktionen inbjuder ofta till kreativa variationer av jämförelsestandard: *det är som att sparka en elefant i baken*.

Ex.: *Det är ingen mening att försöka påverka politikerna. Det är som att sparka en aelefant i baken – man får bara ont i foten.*

7. Modell för analys av jämförelsekonstruktioner i Konstruktionsordboken

Resultaten av min analys av jämförelsekonstruktionerna i konstruktionsordboken sammanfattas i nedanstående modell med fem kolumner. I kolumn 1 anges typ av jämförelsekonstruktion. I kolumn 2 anges om komparandens fack är öppet eller fyllt, om komparanden finns inom samma domän som jämförelsestandard eller inom en annan och om den eventuellt är fast. Kolumn 3 anger om jämförelsestandardens fack är öppet eller fyllt och om jämförelsestandardens eventuellt också är fast. Kolumn 4 anger ordklass för parametern och om den eventuellt kan varieras. I kolumn 5 anges den speciella funktion som utmärker liknelser, jämförande talesätt och jämförande pragmatiska fraser.

1. KSTRTYP	2. KOMPARAND	3. JFRSTANDARD	4. PARAMETER	5. FUNKTION
konkreta jämförelser	öppen: subst./pron.; samma domän som jfrstandard	öppen; subst./pron.	adj./verb	
jämförande kollokationer	öppen: subst./pron.; samma domän som jfrstandard	fylld; subst.	adj./verb	
liknelser	öppen: subst./pron.; annan domän än jfrstandard	fylld; subst./particip; kan varieras	adj./verb; kan varieras	värderande, intensifierande
jämförande talesätt	fylld: fast; subst./verb.	fylld: fast; subst./verb/ adv.	adj./adv./verb	värderande, modal
jämförande pragmatiska fraser	fylld: fast; subst./pron. ofta <i>det</i>	fylld: fast; hel sats	undertryckt/adj.	kommenterande, värderande, modal

Figur 2

Av sammanställningen framgår att relationen mellan komparanden och jämförelsestandarderna är avgörande för konstruktionstypen. Det finns fyra möjliga konstellationer:

a) Både komparanden och jämförelsestandardens fack är öppna. Komparanden och jämförelsestandarderna tillhör samma domän. Detta gäller de konkreta jämförelserna.

b) Komparandens fack är öppet men jämförelsestandardens fack är fyllt. När komparanden tillhör samma domän som jämförelsestandarderna är det fråga om kategorin jämförande kollokationer.

c) Komparandens fack är öppet men jämförelsestandardens fack är fyllt. När komparanden och jämförelsestandarderna tillhör olika domäner är det fråga om liknelser. Jämförelsestandarderna kan eventuellt varieras.

d) Både komparandens och jämförelsestandardens fack är fyllda; komparanden och jämförelsestandarderna är fasta. Detta gäller de jämförande talesätten och de jämförande pragmatiska fraserna.

Min undersökning har visat att jämförelsekonstruktioner finns inom alla fraskategorier i konstruktionsordboken. Därmed är inte sagt att alla får lika stor uppmärksamhet. Vi är t.ex. restriktiva i fråga om de konkreta jämförelserna och menar att det ska finnas särskilda skäl till att ta upp dem i ordboken. Så är t.ex. fallet om det gäller en grammatisk konstruktion som är en språkvårdsfråga, som t.ex. frågan om det heter *lika gammal som jag* eller *lika gammal som mig* resp. *äldre än jag* eller *äldre än mig*.

Det är också tveksamt om de jämförande kollokationerna kan försvara en plats i ordboken. Om kollokationen har en metaforiserad motsvarighet där komparanden och jämförelsestandarderna finns inom olika domäner, räcker det, som jag ser det, att ta upp den metaforiserade frasen, alltså liknelsen. För redaktören är det emellertid under alla omständigheter viktigt att kunna göra en korrekt bedömning av en jämförelsekonstruktion och avgöra om den är konkret eller metaforiserad genom att analysera relationen mellan komparanden och jämförelsestandarderna i det aktuella exemplet.

Liknelserna är ju den typ av jämförelsekonstruktioner som av tradition är central bland jämförelsekonstruktionerna. De har också alltid en plats i ordboken om de är etablerade. Tillfälliga, kreativa liknelser, skapade för stunden, kommer däremot inte med. Liknelser med intensifierande funktion av typen *ngt är tungt som bly* kommer naturligtvis med, också *ngt är tungt som en sten*, däremot inte liknelser med tillfälliga jämförelsestandarder av typen *ngt är tungt som 400 sumobrottare* eller *ngt är tungt som en fruktkaka med alltför många ingredienser*. De jämförande talesätten är en liten grupp bland jämförelsekonstruktionerna och skulle kanske inte kräva så mycket kommentarer vad gäller komparand och jämförelsestandard, eftersom både komparanden och jämförelsestandarderna är fasta och sällan varieras. Men precis som talesätt i allmänhet får de gärna kommenterande funktion, i likhet med fraserna i det pragmatiska klustret och kommer då att få extra uppmärksamhet. De jämförande pragmatiska fraserna behöver nämligen uppmärksammas mer. De är speciella både vad gäller komparand och jämförelsestandard: komparanden syftar på något redan nämnt och jämförelsestandarderna är en hel sats. Här behöver användaren upplysande kommentarer.

I kolumn fem anges de funktioner som tillkommer liknelser, jämförande talesätt och

jämförande pragmatiska fraser. Dessa jämförelsekonstruktioner används sålunda inte för att göra jämförelser utan för andra syften. Liknelser av typen *ngt är tungt som bly* används t.ex. som förstärkning med intensifierande funktion. Jämförande pragmatiska fraser används för att kommentera en speciell situation. De anger också vad som är lämpligt eller olämpligt eller vad som är möjligt eller skulle kunna ske. De har s.k. modal funktion, på samma sätt som de jämförande talesätten. Gemensamt för dessa tre typer av jämförelsekonstruktioner är den värderande funktionen.

Min undersökning av jämförelsekonstruktionerna har visat att de två viktigaste enheterna i en jämförelsekonstruktion är komparanden och jämförelsestandard. Gängse ordböcker brukar inte ange komparanden, men jag anser att det är viktigt att ta upp den. Den tillhör ju konstruktionen. Därför bör både komparanden och jämförelsestandard anges i formaliseringen, t.ex. *ngt är tungt som bly* och *ngn sitter som spindeln i nätet*. Användarna behöver vidare få information om hur jämförelsekonstruktioner med öppen komparand kan realiseras. Vid behandlingen av liknelserna är det sålunda viktigt att göra användaren uppmärksam på vilka typer av komparander som är möjliga, om det är en person eller ett ting, konkret eller abstrakt.

Av undersökningen har också framgått att jämförelsestandardens fack hos liknelserna visserligen är fyllt, men ändå gärna varieras. En variation som är etablerad kommer att anges i konstruktionsordboken, och hänvisning görs till liknelser med annan jämförelsestandard, t.ex. från *ngt är tungt som bly* som behandlas i artikeln *bly* till *ngt är tungt som sten* i artikeln *sten*. Likaså ska etablerad variation av parametern hos liknelserna tas upp och kommenteras.

Som framgått av min genomgång av jämförelsekonstruktionerna i konstruktionsordboken är de jämförelsekonstruktioner som redovisas endast undantagsvis egentliga jämförelser, dvs. konkreta jämförelser och konkreta jämförande kollokationer. Konstruktionsordboken satsar i stället på andra typer av jämförelser, oftast metaforiserade, med speciella funktioner, dvs. liknelser, jämförande talesätt och jämförande pragmatiska fraser.

Litteratur

- Clausén, Ulla. 2001. "Funktion och attityd i Svensk konstruktionsordbok." *Nordiska studier i lexikografi*. (Skrifter utgivna av Nordiska föreningen för lexikografi. 6.) Göteborg. S.80-93.
- Clausén, Ulla. 1999. "Om pragmatiska fraser i Svensk konstruktionsordbok". *Nordiska studier i lexikografi* 4. (Skrifter utgivna av Nordiska föreningen för lexikografi. 5.) Helsingfors. S. 27-35.
- Hammarberg, Björn. "Jämförelsekonstruktioner i svenskan och grammatikaliseringen av *jämfört med*." *Språk och stil*. 5. 1995. Uppsala. S. 21-48.
- Ortony, Andrew. 1993. red. "The role of similiarity in similes and metaphors." *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 342-356.
- Svanlund, Jan. 2001. *Metaforen som konvention*. Akademisk avhandling. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New series. 23. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

